

<i>titel:</i>	De eenheid der wetenschap in het geloof
<i>auteur:</i>	Herman Dooyeweerd
<i>bron:</i>	Polemios, jrg. 2, nr. 09 (22 februari 1947), p. 1-3
<i>website:</i>	https://hermandooyeweerd.nl/publicaties401/#1947A25 https://hermandooyeweerd.nl/wp-content/uploads/1947A25.pdf https://hermandooyeweerd.nl/wp-content/uploads/1947A25tekst.pdf
<i>toelichting:</i>	De tekst van het voorliggende document is integraal overgenomen uit het gepubliceerde artikel. Er is echter voor gekozen de oorspronkelijke tekst om te zetten naar de huidige spelling. De pagina's zijn genummerd van [aP02] tot en met [aP03].

“De eenheid der wetenschap in het geloof”¹

I.

De wijsbegeerte, die lange tijd in de kringen van de vakwetenschap, min of meer in diskrediet was geraakt, schijnt op het ogenblik een goede kans te maken, haar oude erepositie in te nemen.

Het positivisme, dat het onderzoek naar de diepere grondslagen van de wetenschap overbodig achtte, is misschien nog niet geheel verdwenen, maar het voert toch niet meer de boventoon, althans niet in de publieke uitingen. Allerwege begint men zich in de kringen van de vakwetenschap zelf weer rekenschap te geven van de grondslagen van de wetenschap, die met die van alle andere wetenschappen in nauwe samenhang staan.

Ook in de studentenwereld valt vooral na de bevrijding een sterke opleving van de wijsgerige belangstelling te constateren. Men wil boven de enge grenzen van zijn eigen vakgebied weer iets zien van de eenheid, die alle delen van de wetenschap verbindt. In deze lijn ligt ook de proefneming met het studium generale van de verschillende universiteiten en hogescholen. Ik heb zelf in Delft kunnen constateren, dat in het bijzonder de colleges in de wijsbegeerte daar de algemene belangstelling trokken. Intussen zijn men voorzichtig zijn verwachtingen in dit opzicht te hoog te spannen. Het enkel volgen van een aantal colleges in de wijsbegeerte, geeft op zichzelf nog geen enkele waarborg, dat men een dieper inzicht zal krijgen in de eenheid van de wetenschap. Immers de wijsbegeerte zelf heeft zich sterk gespecialiseerd naar de verschillende vakgebieden en wordt zeer verschillend opgevat.

Wat inderdaad nodig zou zijn, om weer de eenheid van de wetenschap in te zien, is een herleving van een oude idee, die tegenwoordig niet meer de algemene instemming heeft, dat is de aloude idee van de wijsgerige encyclopedie van de wetenschappen. Deze idee vindt algemeen geen instemming, omdat men haar verbindt met de sterk bespiegelende wijze, waarop ze in het begin van de vorige eeuw werd gepropageerd en uitgewerkt. Maar de bezwaren en vaak zeer gegronde bezwaren, die men tegen deze bijzondere wijze van uitwerking heeft, kunnen niet tegen de grondgedachte zelf worden aangevoerd, te minder wanneer die idee van de eenheid van de wetenschap, waarin elk vakonderzoek zijn vaste grondslag vindt in de aard van het wetenschappelijke onderzoek zelf en in de bouw van de werkelijkheid.

Het grondcriterium voor de indeling van de vakwetenschap is niet willekeurig. De vakwetenschappen zijn principieel niet alleen ingedeeld naar het gezichtspunt van de doelmatigheid in de werkelijke verdeling, maar er is een grondcriterium, dat niet willekeurig is. Er is een groot aantal aspecten. Ik noem die van getal, hoeveelheid, ruimtelijkheid, beweging, organisch leven, van gevoel, van logische onderscheidenheid, van historische ontwikkeling, van taal en symbolische uitdrukking, van omgang en verkeer, van economische waarde, van esthetische harmonie, van recht, van moreel en geloof.

De werkelijkheid, die door de wetenschap onderzocht wordt, gaat in geen van de aspecten op, doch fungeert er in beginsel zonder uitzondering in. Maar de vakwetenschap kan de aspecten niet tegelijk onderzoeken, maar beziet ze onder bepaald gezicht. Wanneer wij nu deze aspecten een ogenblik zelf beschouwen en daarbij afzien van de concrete verschillen, zoals zij zich aan ons voordoen, dan doen wij een verrassende ontdekking, namelijk deze, dat ieder aspect in zijn eigen bouw en structuur een ware weerspiegeling is van de samenhang van de aspecten.

Ik wil u dit aan de hand van een enkel voorbeeld illustreren. Neem bv. het aspect van het gevoel. Het aspect van gevoel bezit een kernmoment. “Was man nicht definieren kann, sieht man als ein Fühlen an”, zegt de Duitser. Het zou verkeerd zijn dit alleen tot het gevoel te beperken. Om het kernmoment heen groeperen zich andere momenten, waarvan een deel

¹ Prof. Dooyeweerd was zo welwillend zijn op 27 januari jl. in de Domkerk te Utrecht gehouden rede aan ons blad af te staan.

terugwijst naar alle aspecten, die in de tijdelijke orde van de werkelijkheid een vroegere plaats innemen en anderdeels vooruitwijzen op andere aspecten. Gevoel is niet anders mogelijk dan in een gevoelsleven. In het levensmoment toont het gevoelsaspect zijn innerlijke gebondenheid met het organisch levensaspect. Gevoelsleven is geen organisch leven. Het is gekarakteriseerd door de kern van het gevoel. Het is onderworpen aan eigen gevoelswetten en nochtans is geen gevoelsleven mogelijk zonder samenhang met het organisch levensproces. Het gevoelsleven kan zich alleen openbaren in gevoelsbewegingen. Onze emoties, gevoelsbewegingen, zijn geen fysieke bewegingen, zoals ze door een natuurkundige onderzocht worden. Ze zijn onderworpen aan gevoelswetten en nochtans zijn geen gevoelsbewegingen, geen emoties mogelijk, zonder de grondslagen van fysieke bewegingen, fysieke veranderingen in de structuur van het gevoelsaspect.

Ontmoeten wij verder het ruimtegevoel. Ieder weet, dat de zinnelijke gewaarwording van ruimte niet dezelfde is als degene, waarover de geometrie spreekt, maar toch ligt hieraan een geometrische ruimte ten grondslag.

De menigvuldige gevoelens doordringen elkaar in kwalitatieve zin en toch is er innerlijke samenhang tussen deze menigvuldigheid. Onze verdere verbindingsdraad vinden wij met de latere aspecten in de structuur van het gevoel. Als wij het menselijke gevoelsleven beschouwen, ontdekken wij een historisch, een taalgevoel, een omgangsgevoel, een economisch-waardegevoel, een rechtsgevoel, een moreel gevoel en een geloofsgevoel van vertrouwen en zekerheid. Zo openbaart zich inderdaad in de structuur van het aspect zelf, het geheel van alle andere aspecten, maar in een bepaalde zin, in de zin van het gevoel.

Deze stand van zaken heeft gevolgen voor de vakwetenschap en wel deze. De vakwetenschap komt op haar gebied in aanraking met begrippen, die schijnbaar ook in andere wetenschappen gehanteerd moeten worden. Ook de vakgeleerde in de grond van de zaak, moet een idee hanteren van de onderlinge verhouding en samenhang van de verschillende aspecten van de werkelijkheid. Ook hij stuit van uit de problemen uit het vakgebied op de eenheid van de wetenschap.

Thans raak ik de oude strijdvraag of de wetenschap, naar haar aard gezien, autonomie, zelfstandigheid, onafhankelijkheid, op haar eigen gebied bezit, dan wel of zij afhankelijk is van vooroordelen, die zelf niet van wetenschappelijk karakter zijn. In de kringen van de wetenschap is de eerste opvatting, dat zult u mij wel toegeven, nog steeds overheersend. Wie de autonomie van de wetenschap verwerpt en poneert, dat deze van geloofsvoorstellingen afhankelijk is, pleegt een aanslag op de wetenschap zelf. Het is immers dan zo. Wanneer men zich bindt in zijn wetenschappelijke onderzoekingen aan geloofsveronderstellingen, dan is men bevooroordeeld en de aard van de wetenschap eist, dat men niet dogmatisch bevooroordeeld is, maar steeds bereid is stellingen, die men aanvankelijk als waar heeft aangenomen, prijs te geven, wanneer mocht blijken, dat ze met de waarheid in strijd zijn.

In de christelijke belijdende kringen is dit standpunt nog steeds het meest gangbare. In rooms-katholieke kringen is overheersend het standpunt verdedigd, dat op z.g. natuurlijk terrein de menselijke rede in staat is, zonder hoger licht van de openbaring de waarheid te ontdekken. Slechts een betrekkelijk kleine groep r.k. kringen hangt deze opvatting niet aan.

Het is die groep, die zich vooral oriënteert aan de kerkvader Augustinus, die uitdrukkelijk poneerde, dat menselijk denken, zonder verlichting door het geloof, de waarheid niet ontdekken kan.

In protestants-christelijke kringen staat de overheersende mening achter de z.g. neocalvinistische groep, die een ander standpunt innam. Dr. A. Kuyper poneerde de antithese. Hij spreekt van een gelovige en een ongelovige wetenschap. Hierop deze gedachte, is de Vrije Universiteit gegrond.

II.

Hoe zal men bij deze stand van de meningen tot een werkelijk gesprek komen? Ik stel hier uitdrukkelijk vast, dat het gesprek tussen de beide groepen in het verleden praktisch vrijwel onmogelijk was, door de inderdaad dogmatische wijze, waarop beide standpunten verdedigd werden. Dogmatisch ter ene en ter andere zijde. De werkelijk fundamentele verdediging van de standpunten wordt aan beide zijden gemist.

Het is waar, dat dr. Kuyper in zijn bekende Encyclopaedie van de Godgeleerdheid een wetenschappelijke leer heeft ontwikkeld, waarin hij getracht heeft aan te tonen, dat in het menselijke kennisproces het geloof een noodzakelijke functie vervult. Maar de wijze, waarop dr. Kuyper in deze wetenschap althans het geloof definieerde, was zodanig, dat de aanhangers van het autonomie-standpunt het zonder meer konden aanvaarden.

Zoals ik zeg, het gesprek op deze voet tussen de beide standpunten is niet wel mogelijk, maar er heeft zich merkwaardigerwijze, zowel in Nederland als in Frankrijk in de laatste tijd een denkrichting ontwikkeld, die zich ten doel heeft gesteld om de vraag, of de wetenschap naar haar aard autonoom is of niet, inderdaad in de weg van een fundamenteel, kritisch onderzoek, naar de aard van de wetenschap zelf te toetsen.

In Frankrijk is het geweest de richting van de bekende katholieke denker, Maurice Blondel en in Nederland is het geweest een denkrichting, die de naam heeft gekregen van: wijsbegeerte der wetsidee, die hetzelfde doel gesteld heeft.

Ik wil trachten vanavond enkele van de grondgedachten van de wetenschap kritisch voor u te ontwikkelen.

Deze denkrichting begint met de volgende kritische vraag: Hoe is wetenschap mogelijk?

Op het eerste gezicht zou u kunnen denken, dat die vraagstelling volstrekt niet juist is; dat de vraag reeds volkomen gesteld en beantwoord is door Immanuel Kant. Deze heeft de vraag gesteld, hoe algemeen gestelde wetenschappelijke oordelen mogelijk waren. Kant stelt een zogenaamd kennistheoretisch onderzoek in naar de grenzen van onze kennis. De vraag hoe de kennistheorie zelf mogelijk is, is Kant niet tot probleem geworden. Hij gaat, met geheel de denkrichting van zijn tijd, uit van de wetenschappelijke denkhouding. Dit behoeft volgens ons geen nadere toelichting. Wat is wetenschappelijk denken? Dat kunnen wij alleen vaststellen door de wetenschappelijke denkhouding te confronteren met een andere denkhouding, die ook al vertrouwd is, die van het dagelijks leven, die van de naïeve ervaring. In de wetenschappelijke denkhouding nemen wij op een merkwaardige manier afstand van ons veld van onderzoek.

Het veld van onderzoek, dat zelf niet van logisch karakter is, biedt weerstand aan de poging het in ons logisch begrip te vatten, want het is zelf niet van logisch karakter.

De eerste vraag is nu deze: Beantwoordt de “gegenstands”-relatie aan de werkelijkheid, zoals zij zich geeft? Als dat zo was, zou iedere mogelijkheid van kennis zijn opgegeven. Onze logische denkfuncties, met behulp waarvan wij ons begrip vormen, zouden door een onoverbrugbare kloof gescheiden zijn van zijn veld van onderzoek. Dan zou er geen enkele mogelijkheid van overbruggen aanwezig zijn. In werkelijkheid is deze “gegenstands”-relatie een product van een kunstmatige abstractie, van een kunstmatig analyse, uiteenstelling van de werkelijkheid. Een uiteenstelling van de werkelijkheid in haar verschillende aspecten. Daarom is een kritische vraag, die nu moet rijzen, deze: Wat wordt in de theoretische denkhouding van de gegeven werkelijkheid afgetrokken en hoe is deze aftrek mogelijk? Deze kritische vraagstelling laat ons van de “gegenstands”-relatie in haar theoretisch karakter, als van een gegeven uitgaan. Zij blijkt echter geen gegeven te zijn, maar een probleem. Dat blijkt nog duidelijker, wanneer wij een theoretisch wetenschappelijke denkhouding, [aP02] met de denkhouding van de gewone, naïeve ervaring, niet-wetenschappelijke denkhouding,

vergelijken. Daarin nemen wij geen afstand ten opzichte van de werkelijkheid, maar zijn met onze logische denkfuncties en andere functies, volkomen ingesteld in de werkelijkheid. Geen “gegenstands”-relatie ontmoeten wij in deze denkhouding.

Maar er zijn andere betrekkingen en andere relaties, die gewoonlijk zeer ten onrechte met de “gegenstands”-relatie vereenzelvigd worden. Dat is de relatie van subject tot object.

In de gewone denkhouding, een ervaren houding, aarzelen wij geen ogenblik om scheikundige stoffen als water en zuurstof, een functie toe te kennen in het organisch leven. Het zijn levensbehoeften. Wij zijn ons zeer goed bewust, dat deze stoffen zelf niet, maar toch een middelfunctie in het organisch levensaspect vervullen.

Als wij in het gewone leven een vogelnest waarnemen, dan ervaren wij dat ding in onverbreekelijke samenhang met het leven van de vogels en in de naam komt het verband tot uitdrukking. Wij kennen het een functie toe in het organisch levensaspect, geen levenssubject, maar levensobject.

Wanneer wij een bloeiende roos waarnemen, dan kennen wij daaraan toe, zinnelijke waarneembare eigenschappen, van kleur, geur, vorm en gedaante. Wij zijn ons zeer bewust, dat deze objectieve eigenschappen niet toekomen aan een roos, die zelf zintuigelijke kan waarnemen als subject. Wij zien het zo: dat zijn zinnelijke eigenschappen, die aan de roos toekomen, voor ieder mogelijk zintuigelijk waar te nemen.

Opnieuw vatten wij hier de eigenschappen van dat ding in onze waarneming, in een relatie van subject tot object, maar niet in een “gegenstands”-relatie. Wij kennen de roos ook toe culturele eigenschappen. Het is een kweekobject en daarom kennen wij het ook economisch waarde toe. Al deze eigenschappen hebben echter steeds een objectief karakter. De subject-objectrelatie van de gewone ervaring laat de werkelijkheid ineen, in tact. De “gegenstands”-relatie breekt de werkelijkheid uiteen. Deze relatie is niet identiek, maar elkaars tegendeel.

Nu kan de wetenschappelijke denkhouding niet blijven staan bij de theoretische uiteenzetting. Het is niet voldoende te constateren, dat het recht, als zijnde van niet-logisch karakter, weerstand biedt aan de logische begripsvorming. Wij willen van de theoretische antithese voortschrijden tot de verbinding. Daarmee rijst een nieuw fundamenteel probleem, dat ik als volgt formuleer: Van welk standpunt uit, laten in de theoretische “gegenstand”-relatie, de uitingen en tegenover elkaar gestelde aspecten, zich weer in diepere eenheid verbinden?

Hier raak ik het kernprobleem van mijn gehele betoog, want hier is het uitgangspunt van de hele wetenschap.

Nu moet één ding onmiddellijk duidelijk zijn. Zal het uitgangspunt op kritische wijze gekozen zijn, dan kan het in geen geval liggen in de “gegenstand”-relatie zelf. Het kan ook niet liggen in het logische aspect van het veld van onderzoek. Het blijft bij de onverzoenlijke tegenstelling.

Zal het wezenlijk tot verbinding komen, dan moet een uitgangspunt gegeven zijn, dat boven de theoretische denkhouding verheven is. Het theoretische denken is, zoals we zagen, naar zijn aard en structuur aangewezen op de verbinding, het zoeken van verbinding met de niet logische aspecten van de werkelijkheid.

Nu zijn er zoveel mogelijkheden, als de werkelijkheid aspecten bevat. Het gevolg is, dat het theoretisch denken zich onmiddellijk gaat distantiëren: in mathematisch denken, natuurkundig denken, biologisch denken, psychologisch denken, in historisch denken etc. Waar moet men het uitzicht zoeken van de wetenschap?

Onverschillig hoe de keuze uitvalt, steeds zal het laten vallen van de keus op zo’n bepaald gezichtspunt neerkomen op verabsolutering van vakwetenschap.

Nergens in de theoretisch “gegenstands”-relatie is enig aanknopingspunt gegeven, dat een vakwetenschappelijke verabsolutering zou rechtvaardigen.

Nu zou men kunnen menen voor de wijsbegeerte geldt dat misschien, maar in de vakwetenschap niet, daar kunnen wij uitgaan van vakwetenschappelijke gezichtspunten. Dit is echter ook daar niet mogelijk, omdat men ook daar komt te staan voor problemen van samenhang van aspecten.

Al naar gelang van de idee van de onderlinge verhouding van de aspecten, ontstaan ook in de wiskunde verschillende richtingen, bekend als de logicistische, formalistische, symbolistische en de intuïtistische. Immanuel Kant heeft een andere weg gewezen, die de belofte in zich schijnt te sluiten, om de moeilijkheden voor de aanhangers van de autonomie van de wetenschap te overwinnen. Hij nodigt de wetenschap uit de richting te kiezen van de zelfbezinning.

Er zijn twee denkhoudingen mogelijk. De ene denkhouding, die zich geheel verliest in de “gegenstand” en de kritische zelfbezinning. Als wij tot zelfbewustzijn komen, dan erkennen wij inderdaad dat wij een diepere eenheid zijn.

Wat is de mens en waar is zijn eenheid?

Wat de ikheid eigenlijk zelf is, kan ik niet beantwoorden in de wetenschap, maar in de wetenschap kan ik wel een logisch begrip vormen van de ikheid. Van dat logische “ik” gaan alle synthetische denkhandelingen uit. Daar is de eenheid boven de verscheidenheid.

Voldoet dat logisch “ik” inderdaad aan de kritische eis van uitgangspunt van de wetenschap? Neen, want dit komt niet uit boven de “gegenstands”-relatie. Het is zo, zoals Kant zegt, dat tegenover dit logische “ik” heel de empirische werkelijkheid als “gegenstand” optreedt.

Ik stel een nieuwe vraag. Hoe is de keuze van het uitgangspunt van de wetenschap mogelijk? Van welke aard is de concentrische richting die ons denken neemt, op de “ikheid”, die denkt?

Als inderdaad ons denken de concentrische richting neemt, op de “ikheid”, die denkt, dan zijn wij werkzaam in religieuze zin. **De religie bestaat in concentrering van al onze tijdelijke functies op een absolute oorsprong, die wij God kunnen noemen. De religie voegt niet een nieuw aspect aan de werkelijkheid toe, maar bestaat hierin, dat zij alle aspecten concentreert in de verhouding tot die absolute oorsprong.**

Het zijn inderdaad religieuze motieven, die de ware uitgangspunten vormen van de wetenschap en hiermee raak ik een zeer moeilijk en doornig terrein, waarvan ik mij zeer goed bewust ben. Wat baat het dat terrein te laten liggen, als een kritisch onderzoek van de aard van het wetenschappelijk denken ons zelf naar dat terrein drijft? Wat baat het, het terrein te vermijden, wanneer wij langs de kritische weg, met innerlijke noodzakelijkheid boven de theoretische denkwijze worden gedreven?

Een religieus grondmotief is een gemeenschapsmotief.

De enkeling wordt door het gemeenschapsmotief meer beheerst, naarmate hij er zich minder van bewust is, er zich minder rekenschap van geeft.

Ik zou het zo willen stellen, dat het niet mogelijk is het denken van een bepaalde periode volkomen kritisch te verstaan in zijn eigen strekking en bedoeling, als wij niet doorgedrongen zijn tot het religieuze grondmotief, dat het beheerst heeft. Thans kom ik tot de vier religieuze grondmotieven. De tijd verbiedt mij helaas er hier in de diepte op in te gaan. Ik hoop, dat u mij zult vergeven, dat ik deze punten zeer ondergeschikt zal behandelen. Het betreft hier de vier volgende motieven:

Het motief van vorm en materie.

Het motief van schepping, zondeval en verlossing.

Het motief van natuur en genade.

Het motief van natuur en vrijheid.

III.

Het oudste motief is dat van vorm en materie. Dit vond zijn oorsprong in een onverzoenlijk conflict tussen de oude natuur- en levensreligie in de olympische godenwereld. De oude olympische godheden werden vormloos voorgesteld. Hieraan lag geen reddersplan ten grondslag, doch men zag het onontwijkbare lot.

De cultuurreligie van de olympische godenwereld is geheel anders. Deze goden nemen vorm en gedaante aan van persoonlijke aard. Zij verlaten de moeder aarde, worden verheven boven de eeuwig vloeiende levensstroom en het doodslot en krijgen een zetel aangewezen op de Olympus. Deze goden hebben vorm en gedaante, maar zijn niet waarneembaar voor het zinnelijke oog. Zij hebben onsterfelijkheid, want zij zijn verheven boven het wentelend rad van de geboorte en doodslot van de stervelingen. De pogingen tot synthese moesten reeds daarom mislukken omdat de jongere cultuurgoden, stralend en onsterfelijk als zij waren, geen macht hadden over het doodslot. Zo lang zij stralend door het leven gingen, konden zij bescherming verlenen, doch zij konden niet helpen, wanneer de dood hen neervelde.

Het motief, het grondmotief, het gebroken grondmotief van materie, ontleend aan de cultuurreligie, beheerst het Griekse denken van de aanvang. U kunt het niet verstaan, als u deze drijfkant op de achtergrond niet ziet.

Het grondmotief van het christelijk motief: schepping, zondeval en verlossing, ziet een ogenblik de tegenstelling, tussen de God, die zich openbaart als Verlosser en de God, die ver boven al het aardse verheven is.

Men leze in dit verband na Psalm 139: “Waar o God, zou ik vluchten voor Uw geest en zou ik heenvlieden voor Uw aangezicht?” De schepping is absoluut, integraal, oorsprong van alle dingen, heeft geen tegenmacht tegenover zich en God de Schepper openbaart de mens aan zichzelf.

Zoals God zich als Schepper openbaart, als absolute oorsprong van alles wat bestaat, zo ontdekt hij de mens aan zichzelf, de mens geschapen naar Gods beeld, in zijn volstreckte worteleenheid van religieus karakter. Wat de Schrift noemt het hart van de mens, of de ziel van de mens, of de geest van de mens: het is de wortel van het menselijk bestaan.

In onverbreekelijke samenhang met het scheppingsmotief staat de zondeval. De zondeval is noodzakelijk, radicaal, grijpt in de wortel in.

Ook de verlossing in Christus Jezus is radicaal omdat zij het hart omzet uit zijn afvallige richting, in de richting van God. De Schepper, dit grondmotief, deze geestelijke drijfkracht, is maar niet een leer, waarover men kan theoretiseren, maar het is een drijfkracht. Als zij ons in haar greep heeft, laat zij niet los, bepaalt ons denken en onze levenshouding en het is dan onmogelijk iets aan die greep te onttrekken, ook onze wetenschap niet. Want zij zet onze wetenschappelijke denkrichting om in de wortel. Iedere verabsolutering is hier bij de wortel afgesneden. Dit grondmotief maakt onze blik weer vrij voor de eigen aard van de aspecten die de werkelijkheid vertoont en alle structuren die de werkelijkheid vertoont.

In de middeleeuwen vormde een verzoening tussen het motief van vorm en materie en het motief van schepping, zondeval en verlossing tot het motief van natuur en genade.

In het natuurmotief wordt eigenlijk de Griekse natuurbeschouwing overgenomen. De kwestie komt nu: hoe verhoudt zich het natuurmotief tegenover de genade? De natuur is de autonome voordracht van de genade, doch een nauwkeurige beschouwing kan tenslotte voeren tot dualisme tussen natuur en genade.

De loochening van de mogelijkheid van een christelijke wetenschap ligt in deze lijn, dat natuur en genade uit elkaar zijn geweken en dat men zegt: er is geen enkel aanknopingspunt.

Het vierde grondmotief, het motief van natuur en vrijheid.

De wortel hiervan is de wortel van het zelfbewustzijn, het niet bereid zijn zich te onderwerpen aan enige wet, die de mens zich niet zelf in zijn rede gesteld heeft. Het is een zuiver, nieuwe persoonlijkheidsbeschouwing, die met de hartstocht van de revolutie gekeerd wordt tegen het middeleeuwse autoristische geloof.

In de christelijke beschouwing ligt de natuur onder de zware slagschaduw van de leer van de zondeval. De moderne opvatting maakt de natuur tot het oneindige veld van mogelijkheden. Daarin voelt de mens zich thuis.

Dat nieuwe wetenschappelijke ideaal is door het persoonlijkheidsideaal zelf gepropageerd, maar toont zich hiervan spoedig een bittere vijand. Wanneer het inderdaad gelukt om heel de werkelijkheid van hoog tot laag te vatten als een gesloten keten van oorzaken en gevolgen, dan blijft in heel deze werkelijkheid geen plaats over voor vrijheid van de persoonlijke opvatting. Dit voerde tot de grote crisis tussen Kant en Rousseau.

In de natuur zelf wil het vrijheidsprincipe ontdekt worden. Het gaat gepaard met de nieuwe opvatting van menselijke persoonlijkheid, onder de heerschappij van een algemene wet. Men ontdekt in de naties en in de volkeren individualiteit, persoonlijkheden en als het zo ver gekomen is, dan verliest het oude, wetenschappelijke ideaal, alle bekoring. Men zoekt een nieuwe wetenschappelijke gezichtshoek en meent die te ontdekken in de historie. Het gaat om het absoluut "Einmalige", het individuele, om de figuren als Bismarck etc. Zo wordt een nieuwe wetenschappelijke methode geboren uit het vrijheidsmotief, een nieuw wetenschappelijke methode, die straks evenzeer tot een wetenschappelijk ideaal wordt verheven en dat de laatste een dodelijke bedreiging voor het vrijheidsideaal in zich zal blijken te houden.

Naar mate de historische denkwijze meer doordringt, gaat men deze ideeën zien als producten van individualisten.

Als het zo ver gekomen is en de oude ideologische grondslag verdwenen is, dan is een fundamentele crisis gekomen in de humanistische wereldbeschouwing, die drie eeuwen lang de westerse cultuur beheerst heeft. Waarvoor heb ik u dit alles gereleveerd? Omdat het mijn innige overtuiging is, dat alleen de weg, die ik u hier aangewezen heb, kan leiden tot een openlijk gesprek tussen de denkrichtingen. Het gesprek is niet mogelijk gebleken, wanneer men [aP03] uitging van criteria van wetenschappelijkheid, het uitsluiten van andersdenkenden. Deze denkrichtingen dwingen tot volstrekt kritische onderscheidenheid van wetenschappelijke oordelen en bovenwetenschappelijke vooroordelen.

Als het er ons inderdaad om te doen is om met elkaar in gesprek te treden, moeten wij geen vrees hebben door te dringen tot de diepere lagen van ons wetenschappelijke denken. Daar zal het heet toegaan! Het gaat daar om de absolute waarheid, de religieuze waarheid.

Daar komt ook naar voren voor ieder de missietaak.

Wie overtuigd is, in de grondslag van zijn denken, de waarheid gegrepen te hebben, mag niet zwijgen, mag zich niet verschuilen, maar staat persoonlijk voor de verantwoordelijkheid van zijn medemens.

Wij hebben afgedaan met de hoogmoedsgedachte van de autonomie van de wetenschap. Wij zijn bereid elkaar tegemoet te treden. De wetenschap is een gemeenschapstaak, die alleen in onderling contact en in een edele wedijver, die de wetenschap eist, kan worden verricht.

Als het resultaat van het hier gegevene moge zijn, dat uw belangstelling voor deze gedachte gewekt is en dat u met mij zult gaan inzien, dat alleen langs deze weg inderdaad denkcontact mogelijk is, dan zal ik mijn moeite ruimschoots beloond achten.

Prof. dr. H. Dooyeweerd